

Latvijas Republikas Valsts prezidenta kanceleja Prezidenta preses dienests

Pils laukums 3, Rīga-50, LV-1900, tālr. 7092122, fakss 7320404,
prese@president.lv, www.president.lv

Valsts prezidentes runa Valsts valodas komisijas starptautiskajā seminārā "Identitāte un atpazīstamība, valoda un tulkojums" 2003.gada 7.novembris, Reiterna nams

Ekselences,

Dāmas un kungi,

Dārgie eksperti!

Man šķiet, šis ir ļoti piemērots brīdis iztīrīt to tematiku, kurai ir veltīta šī konference, jo Latvijai, stāvot uz Eiropas Savienības (ES) sliekšņa, jautājums, kas tiek uzstādīts gan mums pašiem savā starpā, gan citiem mūs uzrunājot, ir, ko Latvija var pienest Eiropai, ko viņa var dāvēt Eiropai? Mūsu atbilde, protams, ir ļoti vienkārša – Latvija Eiropai piedāvā sevi pašu. Bet tad, protams, ir nākamais solis, kas ir jāatbild – kāda tad ir šī Latvija, ko mēs piedāvājam, kā viņu atpazīt, kas ir viņas īpatnības, kas tās varētu būt?

Es domāju, vispirms ir jāsaprot, ka Latvijai nav jāpierāda kā apsūdzētajam tiesas priekšā sava unikālā kultūras un cilvēciskā vērtība. Mēs neesam uz apsūdzēto sola, mums nav visu laiku jātaisnojas, ka mēs esam tādi paši cilvēki kā citi, ka mūsu valoda ir tikpat vērtīga kā citas, un ka arī mūsu literatūrā ir tādi sasniegumi, ko tiešām būtu vērtīgi arī citiem iepazīt, ja vien šie sasniegumi būtu viņiem pieejami, tas nozīmē, - ja tie būtu tulkoti citu tautu valodās, pie tam tulkoti ne tikvien kaut kā, bet izcili literārā veidā, tādā veidā, ka citas tautas lasītājiem rastos sajūta, ka te ir tāds darbs, kas ir sacerēts manā valodā, jo tas rit tik raiti, taču saturā, stilā, tēlos ir kaut kas tāds, ko es vēl nepazīnu. Šim tulkojumam būtu jāatklāj tāda pasaule, kādu lasītājs vēl pat nezināja, ka tāda pastāv, un tad viņam radīsies interese un tad viņam radīsies priekšstats par Latviju. Bet es ļoti vēlētos uzsvērt šo būtisko starpību, ja mēs vēlamies Eiropai un vispār pasaulei parādīt to, kas ir latviešu kultūra kā vērtība, kas ir latviešu valoda kā vērtība, kas ir latviešu literatūra kā vērtība, nekad nedrīkstam to darīt no tādām kā aizstāvības pozīcijām, izejot no pieņēmuma, ka šī vērtība jau pamatā drīkstētu tikt apšaubīta.

Es domāju, mums jāsak ir no nulles punkta, kurā mēs sakām, protams, tā ir vērtība, par to vispār nav runa, - katra valoda ir vērtība, katra kultūra ir vērtība, katra literatūra ir vērtība pati par sevi tāpat kā katrs cilvēks ir vērtība par sevi. Tā ir tāda vispārpieņemta patiesība, kuru mums būtu visiem jāpieņem kā izejas postulātu un pamatprincipu. Tālākais tāpat noris citādā plāksnē. Ja nu reiz pieņemam tik tiešām, ka šādas vērtības ir un nav par to pat jādebatē, tad kā viņas darīt pieejamas citu tautu auditorijai, un, ja viņas reiz ir arī pieejamas, kā piesaistīt citu interesi? Protams, ir jāatceras, ka pasaulē ir simtiem balsu, tūkstošiem kultūru, vairāki tūkstoši valodu, katram cilvēkam ir savas ikdienas rūpes un raizes un vēl tik īss laiks, ko veltīt īslaikošanās jeb vaļasprieka un cita veida literatūrai.

Te ir jāsaprot, ka jebkurš piedāvājums no Latvijas kā no jebkuras citas puses saskarsies ar ļoti nopietnu pasaules mēroga konkurenci. Šī konkurence, starp citu, arvien vairāk nonāk globalizācijas iespaidā, kur mārketinga, kas piemīt lielām izdevniecībām un firmām un tā dominante, ko ir ieņēmusi angļu valoda un angļu valodā rakstītā literatūra pasaulē, arvien pievelk. Es domāju, tas ir nenoliedzams, bet reizē arī mazliet skumjš fakts, ka ceļotājam pa pasauli mūsdienās, vienalga kur nonākot, redzot grāmatu stendu vai tas

būtu lidlaukā, vai sameklējot kādu grāmatnīcu vietējā pilsētā, no grāmatu plauktiem pretī raudzīsies Daniela Stīla visdažādākajās valodās un dažādi citi Amerikā populāri bestselleri. Viņi ir iekarojuši tik dominējošu vietu pasaules grāmatu tirgū, ka man kā cilvēkam, kas interesējas par dažādu tautu kultūru un literatūru, ļoti bieži ir bijis grūti atrast vietējās literatūras tulkojumu man kādā no pieejamām valodām. Tātad, ja es, piemēram, aizbraucu uz Šveicē un Davosā mēģinu atrast kādu šveiciešu autoru, kas būtu vācu valodā pieejams, tad man ir ļoti grūti, jo tā pati Daniela Stīla un tie paši grāvēji, kas ir pazīstami, bestselleri no Ņujorkas saraksta, rēgojas plauktos un tur dominē no angļu valodas tulkotā literatūra, gan pielietotā un praktiskā, gan daiļliteratūra. Tas ir pirmais, kas ir jāsaprot, ka pasaulē valda tirgus apstākļi attiecībā uz literatūru un tajā ielauzties un vispār kaut kur tikt no komerciālā viedokļa ir ārkārtīgi grūti.

Atkāpjoties atpakaļ, ir jautājums par pieejamību kā tādu. Labu tulkojumu eksistence katrā valodā, un ja runājam arī par latviešu valodas literatūru, man šķiet, ir nepieciešamība. Pirmkārt, lai vispār tāda būtu un, otrkārt, lai tā jebkuram interesentam būtu pieejama. Manuprāt, mūsu Nacionālajai bibliotēkai vajadzētu interneta mājas lapu, kurā būtu uzskaitīti visi tulkojumi no latviešu literatūras, kas ir pieejami kādā no svešvalodām, tur vajadzētu būt arī apcerējumiem, esejām par literārām tēmām, kas skar latviešu vai salīdzinošo literatūru, un šim sarakstam būtu jābūt par izejas punktu tiem pētniekiem, kas vēlētos par šo lauku interesēties.

Ne tikai tulkojumi, bet, man šķiet, ļoti nozīmīgas būtu arī literārkritikas, kas tiktu sarakstītas gan varbūt neizejot no tāda ābecnieciska viedokļa, lūk, te ir tas, ko mēs uzskatām par svarīgu latviešu literatūras klasiku, ko mēs mācam saviem bērniem pamatskolā vai vidusskolā par latviešu literatūru, bet drīzāk gan apceres par literārām tēmām, kas skar patlaban aktuālus jautājumus starptautiskās literārās debatēs. Tas nozīmē, ka šādi darbi var rasties tikai no tādu speciālistu spalvas, kas ļoti labi pārzina, protams, ne jau tikai latviešu vai kādas citas tautas literatūru, kurā viņi vēlētos tulkot jeb salīdzināt, bet kam ir ļoti plaša erudīcija vispār literatūrā, pasaules literatūrā, bet it īpaši man šķiet, ka te ir būtiski, lai mūsu zinātnieki, mūsu literatūrzinātnieki spētu piedalīties starptautiskos pasākumos tāpat kā šeit mēs priecājamies sveikt literātus no citām zemēm, lai viņi varētu piedalīties tajās debatēs, kas norit citur un redzētu un salīdzinātu par kādiem teorētiskiem, vispār-literāriem jautājumiem tur mēdz spriest? Kas ir pēdējās un jaunākās idejas, kas pētniekus ir aizrāvušas, kas viņiem šķiet aktuālas? Tad uz šī vispārējo debašu fona varētu iezīmēt piemērus no latviešu literatūras, atsauces uz latviešu literatūru, salīdzinājumus ar citu tautu literatūru, un šādā netiešā veidā tad ievestu aprītē, vismaz literārzinātniskā, izpratni par to, kas Latvijas literatūrā šobrīd notiek. Tas ir ļoti prasīgs darbs, tas prasa ļoti labi sagatavotus speciālistus, kas spēj arī kā pētnieki sacensties ar saviem kolēģiem citās zemēs, un te būtu jābūt publikācijām, ne jau Latvijā izdotām un ne jau Latvijas zinātniskajā periodikā, bet starptautiskā periodikā būtu jāiekļūst ar šiem īpaši tēmātiem rakstiem.

Beidzot par to literatūru, ko, kā varēt teikt, caurmēra lasītājs savā brīvajā laikā sava mūža garumā var apgūt. Vai ir cerības, ka caurmēra eiropieša mūžā izlasīto grāmatu sarakstā jebkad iekļūtu arī kāda grāmata, ko sarakstījis kāds Latvijas autors? Man šķiet, ka tas būtu mērķis, uz kuru arī Latvijai vajadzētu kā valstij tēmēt. Lai to sasniegtu, ir jāiegulda ļoti grūts darbs, te zināmā mērā ir sava loma arī valstiskajai stratēģijai, kā, piemēram, valsts reprezentācija starptautiskās grāmatu mesēs, tādās, kā nupat notika Frankfurtē, bet protams, ļoti liela loma ir arī tam, cik labus un cik interesantus darbus Latvijas rakstnieki spēj uzrakstīt, cik labi un cik talantīgi gadās tulkotāji, kas ir gatavi un spējīgi šos darbus tulkot. Te ir divi aspekti: viens ir valsts atbalsts, otrs - no privātiniciatīvas. Šajā privātiniciatīvā es iesaistītu gan izdevējus, izdevniecības, kam, protams, ir pašām savas nopietnas komerciālas intereses, jo priekš tam jau izdevēji pastāv, lai varētu dzīvot no grāmatizdošanas biznesa, un iesaistīti arī autori un tulkotāji kā darbu radītāji.

Nesen, viesojoties Frankfurtē, es konstatēju, ka valsts līmenī reprezentācija un pārstāvniecība ir nepieciešama, viņa ir vajadzīga un, manuprāt, valstij ir jāziedo vismaz minimāli līdzekļi, lai Latvija starp citām Eiropas valstīm šādos starptautiskos pasākumos tiktu pārstāvēta, taču ar to vien nepietiek, tas nedrīkst notikt amatieriski, tas nedrīkst notikt tikai, lai it kā atšķeksētos, ka Latvija tur bijusi. Tam būtu jānotiek pietiekami iespaidīgā un kvalitatīvā līmenī, un tas prasa kaut kur kādu organizāciju, kādu institūciju, kas par to gādā. Es šeit saskatītu sadarbību starp literārām un autoru apvienībām, izdevēju apvienībām un valsti, es domāju, Kultūras ministrijas iemīļojumā.

Manuprāt, Kultūras ministrijai vajadzētu būt kādai atsevišķai nodaļai vai kādai atbildīgai amatpersonai, kam varētu būt koordinējoša loma, ne jau, ka lēmumi visi nonāk kāda ierēdņa rokās, nebūt nē, bet kam būtu koordinējoša loma, lai gādātu par to, ka attiecīgi tiktu Latvijas reprezentācija noformēta un gadījumā, ja, piemēram, izdevēji nav spējīgi savā starpā ne tik vien vienoties, bet pat uzturēt dialogu, gādātu par to, lai nonāktu pie kopēja kaut kāda sasnieguma. Jo citādi vai nu tik tiešām vispār Latvija tur neparādās, kas, diemžēl, ir jau noticis atkārtoti, vai tad kādam ir jānosēdina viņus pie galda un, kā amerikāņi saka, "jāpaņem aiz matiem un jāsit pieres kopā", kamēr viņi ir gatavi viens ar otru sarunāties un nonākt pie kaut kāda risinājuma, jo citādi nav vērts. Ja notiek kaut kas amatierisks, kur katrs kaut ko dara atšķirti, tad rezultāts ir slikts. Tātad kaut kāda koordinācija un kvalitātes kontrole šeit ir vajadzīga. Apmeklējot Frankfurtes mesu, es pievērsu uzmanību, ka tik liela valsts kā Francija, piemēram, ir gadu gaitā izveidojusi ļoti sarežģītas, interesantas, bet darbojošās struktūras, un Latvija varētu no tā mācīties, kaut gan, protams, ne visu pārņemt tūlītēji. Ir sava loma valstij ar savu finansiālo atbalstu, bet ļoti liela loma ir pašiem grāmatu izdevējiem un viņu sadarbībai augstā līmenī, un šī sadarbība iekļauj arī naudas atvēlēšanu šādiem mērķiem. Cita doma, ko ļoti uzsvēra vairāki Vācijas izdevēji, kas specializējas uz tulkotās eiropiešu literatūras izplatīšanu Vācijā, ka tādai valstij ar tādu literatūru, kas ir maz pazīstama, varbūt visdrošākais ceļš uz Eiropu ir caur vienu darbu, vienu autoru, kas gūst popularitāti, ko iemīlē, ko pērk, ko lasa, ko cits citam iedod izlasīt un iesaka. Tad tas ir tas caurrāviens, kas rada interesi par citiem. Man citēja tādu piemēru, ka Vācijā neesot īpaši bijuši populāri Nīderlandes autori, kad bija manāma zināma tāda skatīšanās no augšas uz leju uz šo valodu, kas gandrīz tāds kā vācu dialekts vien esot un nez kāda tur vērtīga literatūra varētu šādā vidē rasties. Pietika vienam Nīderlandes autoram iegūt milzīgu popularitāti Vācijā, ka tagad lasītāji pieprasa saviem izdevējiem, un izdevēji tagad izmisīgi meklē, vai nav vēl kāds Nīderlandes autors, ko varētu tulkot vācu valodā, jo, lūk, mūsu lasītāji tagad ir sagatavoti un ar prieku kaut ko tādu vēlētos vēl lasīt.

Tas, protams, ir kaut kas, ko nevar birokrātiski ieplānot un garantēt rezultātu, tas nozīmē, ka ir jāturpina pūles mūsu tulkotājiem un mūsu izdevējiem meklēt tādus darbus, kas tiešām ir aizraujoši, kam ir vērtība, galvenokārt es domāju, raugoties no citu tautu lasītāju viedokļa. Es nedomāju, ka mūsu pašu antoloģijas prezentācijas no tā, kas mums šķiet kvintesenciāli latvisks, pats par sevi spētu piesaistīt citu tautu interesi. Es domāju vissvarīgākais ir skatīties, kas šobrīd pasaulē ir aktuāls, kas šādas vai citas zemes lasītājam varētu būt interesants. To nevar zinātniski izanalizēt, to nevar zinātniski paredzēt, te ir liela loma intuīcijai, katra tulkotāja gaumei un arī, protams, labai laimei un veiksmei, jo ne par velti arī katrai tautai savā valodā katra darba sekmes ir ļoti grūti paredzamas. Mēs zinām Amerikā daudzus slavenus gadījumus, kad grāmata ir kļuvusi par visu laiku lielāko bestselleri, bet pirms tam tika atraidīta no 39 izdevējiem un nonāca pie četrdesmitā, kas viņu izdeva un kļuva ar bagāts.

Atgriežoties pie sākumā teiktā par reprezentācijām un antoloģijas momentiem, es minēju, ka Latvijas Valsts bibliotēkai būtu nepieciešama uzskaitē par visu, kas ir citās valodās, un es domāju, arī Latvijas Institūtam savā mājas lapā šāda uzskaitē būtu vajadzīga. Savulaik darbojoties kā Latvijas Institūta direktorei, man bija tāds sapnis, ka šeit pat Latvijā, Rīgā, kaut kur vecpilsētā būtu mazs veikaliņš, kaut vai Latvijas Institūta paspārnē, kur tiktu piedāvāts tūristam, viesim no ārzemēm lielākās Eiropas un pasaules

valodās tulkota klasika, antoloģiski izvilkumi, piemēram, Blaumaņa stāsti. Es tikko lasīju šajā “Bear’s ears” ļoti jauki tulkotus Blaumaņa “Velniņus”, viņi ļoti labi lasās angļu valodā tiem, kam ir interese par to, kas speciāli interesējas par citu tautu literatūru. Viņiem vajadzētu būt pieejamiem, kaut arī tie nekad nebūs bestselleri, nekad nebūs peļņu nesoši izdevumi. Te varētu nākt savs elements par valsts vai cita veida dotāciju. Šiem darbiem vajadzētu būt pieejamiem zināmai atlasei no Latvijas klasikas, tāpat kā tur vajadzētu būt pastkartītēm par Rīgas jūgendstila ēkām, arhitektūras pieminekļiem, mūsu skaistiem dabas skatiem utt., utt. Visu, ko mēs vēlētos, lai cilvēki sev kā piemiņu no Latvijas aizvestu.

Beidzot noslēgumā, es domāju, svarīgākais, kas ir jāatceras, domājot par mūsu pasniegšanu citiem, ir, ka nav tā, ka varētu kaut kur nostādīt Latvijas tēlu kā statuju, kaut vai Brīvības pieminekli ar Mātes Latvijas tēlu viņa galotnē. Man pašai šis tēls liekas ārkārtīgi veiksmīgs un man viņš ļoti daudz izsaka, bet es nedomāju, ka jebkuru zemi var reducēt uz vienu tēlu vai uz vienu vārdu, uz vienu frāzi un vienu simbolu. Man šķiet būtiskākais ir katrreiz domāt, ko tu uzrunā, kas ir tā auditorija, uz ko mēs runājam, vai mūsu auditorija ir mazi bērni, un te Latvijai var piedāvāt brīnišķīgas bērnu grāmatas, vai auditorija ir jaunieši, vai mums ir grāmatas jauniešiem, kas var sacensties varbūt ne ar Hariju Poteru, bet nu pietiekami, lai kāds tās nopirktu un ieinteresētos. Mums vajadzētu būt mūsu klasikai, mums vajadzētu būt izlasei par mūsu pēdējo laiku literatūru gan prozā, gan dzejā, un es ļoti vēlētos redzēt zinātniskas apceres dažādās pasaules valodās starptautiskās publikācijās saskarsmes punktus ar citu tautu literatūru caur izdevīgiem salīdzinājumiem, tādiem, kas palīdz ieinteresēt arī literatūrpētniekus par mūsu literatūru.

Visiem tiem, kas darbojas šajā jomā, es novēlu vislabākās sekmes! Darba ir ļoti daudz, svarīgākais ir ne kvantitāte, bet kvalitāte. Novēlu visiem, kas šeit darbojas, lai jūsu darbi būtu tādā kvalitātē, ka savu auditoriju viņi atrod, un tad viss pārējais, kā ēku ceļot ķieģeli pa ķieģelim, arī veidosies.